

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію

Левчук Оксани Іванівни

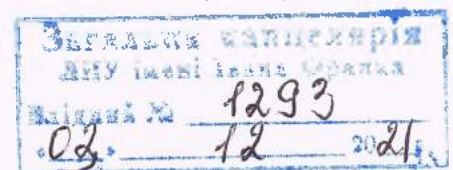
«Образ коня в системі зооморфної символіки українського фольклору»,

подану на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук

зі спеціальності 10.01.07 – фольклористика

Із дисертацією Оксани Левчук нарешті поповниться фонд зоосимволіки в українській фольклористиці. Концептуального дослідження подібного штибу давно не було і, очевидно, в його відсутності й полягає актуальність представленої роботи. З часу захисту дисертації, а потім виходу монографії Надії Пастух «Символіка тварин в українському фольклорі: зозуля» зоологічна тематика з якихось причин не зацікавила сучасних вітчизняних фольклористів. Звичайно, були окремі поодинокі публікації, наукове студіювання того чи іншого тваринного символу побіжно з'являлось у дисертаційних роботах, словникових статтях, комплексного ж дослідження в українській фольклористиці не було.

З боку Оксани Левчук було надзвичайно сміливим кроком розпочати роботу над такою, на перший погляд, «не жіночою» темою. Кінь у свідомості будь-якої людини у першу чергу асоціюється з чоловіком, лицарем, воїном, завойовником, орачем тощо. Тобто, виразно простежується гендерний аспект у напрямку маскулінності. Цей вектор проглядається і в тексті дисертації: кінь – абсолютна належність до світу чоловіків, жінкам («молодша сестра, матір») у деяких випадках дозволяється його напоїти, нагодувати, осідлати і передати в руки господареві. У цьому аспекті було б цікаво більш докладно з'ясувати, наскільки в масиві українського фольклору відрізняються гендерні співвідношення взаємозв'язків «кінь – чоловік», «кінь – жінка», бо, як стверджує сама дисертантка, «якщо в українському фольклорі все ще простежуємо залишки жіночої символіки коня, то в народній творчості наших західних сусідів – поляків..., коня беззастережно вважають твариною чоловіка» (с. 91).

Зрештою, маємо унікальну в українській фольклористиці цілісну наукову роботу, у якій здійснено комплексний аналіз образу коня у системі зооморфної символіки.

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків, списку використаної літератури та джерел.

У першому розділі «Вивчення тваринних образів у слов'янській фольклористиці» Оксана Левчук на діахронному та синхронному зрізах простежила опрацювання теми в українській та слов'янській фольклористиці. Позитивним фактом є наскрізний критичний підхід до огляду літератури. Зокрема, дисертантка зауважила, що «хоча джерельною базою для наукової роботи І. Вагилевича була велика кількість пісенних фольклорних текстів, а також народна міфологія та демонологія, автор майже не залучає до аналізу фольклорної прози, що подекуди не дає змоги комплексно уявити зооморфний образ та його символіку у слов'янському фольклорі» (с. 32).

Взявши за основу наукові методики описів тваринних образів у слов'янській фольклористиці (Н. Пастух, О. Гури, Л. Виноградової, Є. Бартмінського та ін.), здобувачка запропонувала власну схему аналізу образу коня в українському фольклорі. Таким чином Оксана Левчук розширила вже відомі методи опису зоообразу, адже цією схемою у перспективі можуть скористатися майбутні дослідники усної народної словесності. Застереження викликало лише представлення цієї схеми у тексті дисертації, оскільки воно фактично дублює зміст роботи. Можливо, варто було подати її не у схематичному, а більш розширеному форматі, зосередивши увагу на власних доповненнях і пропозиціях.

При відборі матеріалу дослідження дисертантка відійшла від вже усталеного в українській фольклористиці акценту на жанрову належність творів. Таким чином їй вдалося здійснити комплексне концептуальне дослідження зоологічного образу.

Особливої уваги заслуговує залучення праць з історії, етнографії та етнолінгвістики, які вдало підсилюють висловлені авторкою положення. На жаль, ми не зауважили у переліку використаної літератури сучасного

чотиритомного «Słownika polskiej bajki ludowej», який вийшов друком у Торуні в 2018 р. за наукової редакції Віолетти Врублевської. Зокрема, у згаданому виданні словникова стаття «Koń» займає аж чотири сторінки (Т. 2, сс. 175–179) і підтверджує заявлене дисертанткою на сс. 69–70 положення про загалом позитивне сприйняття образу коня у загальнослов'янському фольклорі.

Другий розділ дисертації «Міфологічний образ коня: структура і поетика» присвячено міфологічному трактуванню образу коня в українській усній словесності. Дисертантка, застосувавши власну схему аналізу, розглядає зоологічний образ крізь призму своєрідної «соціалізації» досліджуваного фольклорного образу, а також морфологічних та акціональних характеристик. Морфологічні якості образу коня Оксана Левчук простежила через колірний, статевий, естетичний та фізіологічний коди. Акціональні характеристики коня в уснопоетичному корпусі українців розкрито через локус перебування тварини (зазвичай це нежитловий простір), часопросторові відношення (кінь – провідник між світом живих і мертвих), швидкість (лише кінь може наздогнати літа або нечисту силу), межі пересування (земний світ – потойбічний світ) тощо. Народна уява наділяє коня надзвичайними можливостями: він розмовляє людською мовою, перетілюється в інших тварин чи людей, виділяється надзвичайними характеристиками (лупає камінь, будує церкву, рахує зорі), передбачає майбутнє, захищає господаря від чужих злих намірів чи пророкує господареві смерть.

У цьому ж розділі опрацьовано «соціалізацію» образу коня. Українці по-різному уявляли собі появу цієї тварини у героя: у казках цей чарівний помічник або народжується в один день із царським сином, або з'являється з могили його батька; герой його вибирає з усього табуна чи купує на ярмарку, здобуває лоша в потойбічному світі або забирає коня, перемігши в поєдинку змія, викрадає його з потойбічного світу або отримує як нагороду за службу тощо. За народними уявленнями, кінь походить від чорта. А в обрядовій поезії лицар отримує його в дарунок від Матері Божої або самого Господа. Тобто кінь – сакральна істота.

Як вважає Оксана Левчук, соціальний статус коня відображається через амбівалентну сутність цього зоообразу. Найчастотнішими ж функціями тварини в народних світоглядних уявленнях є функції помічника, побратима, друга чи порадирика; кінь є ознакою досвіду, багатства, статусу господаря в суспільстві. Цей перелік соціалізації можна доповнити ще кількома функціями: у колядках парубкові кінь виступає в образі батька («в мене батенько – кінь вороненький», «в мене батенько – вороний коник»), тобто, фактично, є членом сім'ї, вищим за сімейною ієрархією від молодого лицаря, або настільки ототожнюється з образом і поведінкою свого господаря, що сприймається як людина (А у тім димі два люди славні. Одно ми славний коню вороний, інший славніший та гречний пане, та гречний пане, ой пане Петре).

У третьому розділі «Поетична символізація образу коня в українському фольклорі» дисертантка простежує символіку зоообразу в функціональному, лінгвістичному та етностетичному аспектах. У фольклорній картині світу українців кінь як невід'ємний атрибут лицаря, воїна, козака найчастіше символізує волелюбність, свободу, прагнення до перемоги та ін. Кінь із надзвичайними здібностями чи фізичними і аксіологічними можливостями вказує на надзвичайні можливості й звитягу свого господаря. Добрий кінь – добрий лицар, і по-іншому не може бути. Хоробрий воїн, захисник вітчизни априорі не може воювати на слабкому, повільному, нерозумному чи боязливому коні.

Кінь – символ вірності. Для воїна він вірний побратим і товариш, завжди поспішає на допомогу, виносить з поля бою, коли стає небезпечно, дає слушні поради, зрештою, повідомляє матір про загибель сина.

Кінь – вісник смерті. Як слушно стверджує дисертантка, «символіка смерті тісно пов'язана з образом коня, що виявляється і в генезі зоообразу, і в амбівалентній сутності тварини, яка слугує медіатором вертикальної світобудови в народному кругозорі» (с. 164). Амбівалентність образу полягає і в символічному повідомленні про смерть як про весілля, де кінь водночас виступає і вісником трагічної події, і дружбою на весіллі, яке не відбулося.

Народна етноестетика не мислиться без чуттєвості, без почуттів молодих людей. У ліричних піснях, вважає дисертантка, кінь також виступає посередником між почуттями свого господаря і його обраниці. Він – місток, який допомагає долати перешкоду закоханим – далеку відстань. Передати свого коня в руки дівчині означає довіритись їй, фактично, признатись у своїх почуттях. Словосполучення *конем грає* залежно від жанрової належності тексту має полісемантичне трактування: вияв молодечтва, збезчещення, власне весілля. Власне в цьому контексті, незважаючи на заявлену дисертанткою відмову від акценту на жанрову належність творів, хотілося б усе ж того акценту, що дало б чіткіше розуміння символіки зоообразу коня і показало його неоднорідність, залежно від тієї-таки жанрової належності. Бо, наприклад, як стверджує дослідниця, у весільній драмі кінь «виконує функцію й перевізника, і порадника в сердечних справах, і друга головного персонажа обрядового дійства» (с. 173). А у баладах, піснях про кохання та весільній поезії поетичний мотив напування чи годування коня має еротичну символіку та ін.

З погляду етноестетики – у тваринній образно-символічній системі пісенного фольклору, на думку О. Левчук, зображення коня відзначається найвищим рівнем естетизації. З часом такі епітети, як золота грива, срібні копита, шовковий хвостик стають постійними, а міфологема трансформується в поетичний образ.

Висновки дисертації повністю відповідають поставленим завданням.

Автореферат відображає основні положення дисертації та відповідає усім вимогам, які ставляться до такого типу наукової роботи.

Основні положення дисертації апробовано на багатьох міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях та семінарах, а її результати представлено у 18 публікаціях.

Висловлені нами зауваження і пропозиції мають рекомендаційний характер і суттєво не впливають на високий рівень наукової роботи. Вважаємо, що дисертація Оксани Левчук є самостійним, цілісним, добре структурованим дослідженням із науково обґрунтованими результатами та чіткою постановкою

перспективності подібних тем у царині фольклористики. Актуальність дослідження, новітня сучасна методика виконання, логічний виклад аналізованого матеріалу, новизна, наукова обґрунтованість та практичне значення результатів, суттєвий обсяг джерельної бази дає нам підстави стверджувати, що дисертація «Образ коня в системі зооморфної символіки українського фольклору» повністю відповідає спеціальності 10.01.07 – фольклористика, профілю спеціалізованої вченої ради Д 35.051.13, вимогам, встановленим у пунктах 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19 серпня 2015 р., № 1159 від 30 грудня 2015 р. та № 567 від 27 липня 2016 р.) щодо кандидатських дисертацій, а її авторка Оксана Левчук повністю заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.01.07 – фольклористика.

03. 12. 2021 р.

кандидат філологічних наук,
науковий співробітник Міжнародного інституту
освіти, культури та зв'язків з діаспорою
НУ «Львівська політехніка»
Оксана Галайчук

